

Titel: Guds Uforanderlighed

Citation: "Guds Uforanderlighed", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K13*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Tonny Aagaard Olesen; Steen Tullberg, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2009 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-gu-kom-root.pdf> (tilgået 03. maj 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K13

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Guds Uforanderlighed En Tale** : sml. omslaget til kladden (ms. 1.3), hvor SK har skrevet: »Guds Uforanderlighed / Prædiken« (325,2), og renskriften (ms. 3.3), hvor han har slettet »Prædiken«, se tekstredegørelsen, s. 515 og s. 517. Sml. desuden renskriften til titelbladet (ms. 3.4), hvor SK under »En Tale« har slettet »Tale holden i Citadellets Kirke søndag den 18. maj 1851« (325,2), se tekstredegørelsen, s. 518.

I trykt udgave: Bind 13 side 321 linje 1

◀ **Mindet om ... Michael Pedersen Kierkegaard ... helliget** : Michael Pedersen Kierkegaard, f. 1756, kom i 1768 i lære hos sin morbror husekræmmer Niels Andersen, og uddannet i faget løste han i dec. 1780 borgerskab som husekræmmer i København; trak sig i en alder af 40 år tilbage fra sin forretning med en betragtelig formue, som han i tiden efter forøgede; giftede sig i 1797 med Ane Lund, med hvem han fik syv børn, hvoraf SK var det yngste; købte i 1808 huset Nytorv 2, i dag Frederiksberggade, hvor han boede til sin død, 81 år gammel, den 9. aug. 1838. – **helliget**: dediceret, tilegnet. Sml. den enslydende tilegnelse i *To opbyggelige Taler* (1843), *Tre opbyggelige Taler* (1843) og *Fire opbyggelige Taler* (1843) samt *Tre opbyggelige Taler* (1844) og *Fire opbyggelige Taler* (1844): »Afdøde / Michael Pedersen Kierkegaard, / forhen Husekræmmer her i Byen / min Fader / helliges disse Taler«, SKS 5, 11, 61, 111, 229 og 287 (se kommentarerne dertil). Sml. også tilegnelsen i *Tre Taler ved tænkte Leiligheder* (1845): »Mindet / om / min afdøde Fader / Michael Pedersen Kierkegaard / helliget«, SKS 5, 387. Sml. endelig tilegnelsen i *En opbyggelig Tale* (1850): »Mindet / om / afdøde / Michael Pedersen Kierkegaard, / min Fader, helliges / dette lille Skrift«, SKS 12, 259.

I trykt udgave: Bind 13 side 323 linje 1

◀ **I Aug. 1855** : se tekstredegørelsen, s. 515 og s. 521.

I trykt udgave: Bind 13 side 323 linje 7

◀ **Denne Tale er holdet i Citadellets Kirke den 18de Mai 1851** : se prædikantlisten i *Adresseavisen*, nr. 115, den 17. maj 1851: »Citadellets, Hr. Mag. S. Kierkegaard, Kl. 9½.« – Den 21. maj modtog SK to breve fra kvindelige tilhørere. Den ene, der kalder sig 'e - e', skriver bl.a.: »I Søndags stod De anmeldt som Prædikant i Citadellet. Hvor kunde jeg andet end gaae derud og jeg blev ikke skuffet. Det var ikke een af de Prædikener jeg saaitid har hørt og glemt før den var ude. Nei, fra det rige, varme Hjerte strømmede Talen, forfærdende, men tillige opbyggelig og beroligende, og trængte ind i Hjertet for aldrig at glemmes, men for at bære evige, velsignelsesrige Frugter« (*B&A*, nr. 277, bd. 1, s. 298f.). Den anden, der kalder sig 'S: F:', skriver med henvisning til SKs prædiken i Citadelskirken: »For mig var den Dag en Festdag til Opbyggelse og jeg troer, det er gaaet Flere som mig« (*B&A*, nr. 278, bd. 1, 301). Sml. i øvrigt journaloptegnelsen NB24:74, fra slutningen af maj el. begyndelsen af juni 1851, hvor SK skriver: »Søndagen d. 18 Mai prædikede jeg i Citadellet. Det var min første, min kjere Text Jacob 1 [se følgende kommentar]. Ogsaa, jeg tilstaaer det, med Tanken om 'hende' [SKs tidligere forlovede Regine Olsen, gift Schlegel], item [lat., fremdeles, ligeledes], hvis det skulde kunne glæde hende at høre mig. / Jeg leed saare meget iforveien af al mulig Anstregelse, som altid naar jeg skal bruge min legemlige Personlighed. / Jeg holdt den. Det gik da ret taaleligt, men jeg talte da saa svagt, at man klagede over ikke at kunne høre. / Da jeg gik hjem befandt jeg mig endog vel, animeret. Min Tanke havde det været, i Sommerens Løb at holde nogle saadanne Prædikener naturligviis efter Udarbeidelsen. / Nu blev det mig imidlertid klart, at der gaaer altfor abnorm Tid med og at det dog tager for meget paa mig. / Saa faldt det mig paa Sinde: Du kan jo prædike ex tempore [lat., på stedet, uden forberedelse]. / Det slog mig. Jeg vilde da have vovet det Yderste. / Men hvad skeer? Om Mandagen var jeg saa afmægtig og mat, at det var frygteligt. / Saa gik flere Dage. Tanken om at prædike ex tempore opgav jeg vel ikke, og saa at marquere det Christelige existentielt saa langt ud som muligt. / Dog jeg følte, at det var mit hele Væsen imod. / Jeg blev mattere og mattere. Dog opgav jeg ikke den Tanke ganske. / Imidlertid maatte jeg dog opgive den for næste Gang. / Saa blev jeg reent syg. Den ulykkelige qualfulde Smerte, som er min Personligheds Grændse begyndte at røre sig frygteligt, Noget, der nu ikke var hændt mig i lang, lang Tid. / Jeg forstod dette et Øieblik som Straf, at jeg ikke havde grebet raskt nok til. / Jeg blev elendigere. / (...) Saa forstod jeg det anderledes. At jeg dog atter har villet ud over min Grændse, og hviler nu i: lad Dig nøies med min Naade. Inderliggjørelse er min Opgave, og meget af en Digter er jeg. / Søndagen d. 18de om Morgenen havde jeg bedet til Gud: at der maatte fødes noget Nyt i mig (jeg veed ikke selv, hvor dette faldt mig ind) fremdeles paanødte den Tanke sig mig: at som Forældre opdrage deres Børn og tilsidst føre dem til Confirmation saaledes var dette nu min Confirmation, som Gud førte mig til. / Ogsaa dette er paa en Maade skeet. Der er født noget Nyt i mig; thi jeg forstaaer min Forfatter-Opgave anderledes, den er nu ganske anderledes indviet til ligefrem at udbrede Religieusitet. Og Confirmation har jeg ogsaa faaet derpaa, saaledes er det for mig.« SKS 24, 365-367; se kommentarerne dertil. – **Citadellets Kirke**: Kastelskirken (se *kort 2, G2*). – **den 18de Mai 1851**: Søndag den 18. maj 1851 var 4. søndag efter påske.

I trykt udgave: Bind 13 side 325 linje 2

◀ **Texten er den første jeg har benyttet** : sigter til, at Jak 1,17-21 udgør det bibelske tekstgrundlag for den anden tale »Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra« i *To opbyggelige Taler* (1843), i SKS 5, 39-56.

I trykt udgave: Bind 13 side 325 linje 2

◀ **senere er den oftere blevet fremdraget** : sigter til, at Jak 1,17-21 udgør det bibelske tekstgrundlag både for den anden tale »Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra« og for den tredje tale »Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra« i *Fire opbyggelige Taler* (1843), i SKS 5, 129-142 og 143-158.

I trykt udgave: Bind 13 side 325 linje 3

◀ **D. 5te Mai 1854** : SKs 41-års fødselsdag.

I trykt udgave: Bind 13 side 325 linje 5

◀ **Du Uforanderlige, hvem Intet forandrer! (...) Dig derimod bevæger (...) Alt** : sml. journaloptegnelsen NB24:56, fra maj 1851, hvor SK under overskriften »Nye Themaer til Prædikener over Guds Uforanderlighed« skriver: »Alt bevæger ham – Intet forandrer ham.« SKS 24, 358,3.

I trykt udgave: Bind 13 side 327 linje 2

◀ **Spurvens Trang, den bevæger Dig** : allusion til Matt 10,29, hvor Jesus siger: »Sælges ikke to Spurve for een Penning? og ikke een af dem falder paa Jorden uden Eders Faders Villie« (NT-1819); til Luk 12,6, hvor Jesus siger: »Sælges ikke fem Spurve for to Penninge? og ikke een af dem er glemt af Gud« (NT-1819); og til Matt 6,26, hvor Jesus siger: »Seer til Himmels Fugle; de saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader, og Eders himmelske Fader føder dem; ere I ikke meget Mere end de?« (NT-1819). Sml. også følgende passage i bønnen til nr. VI i »Taler ved Altergang om Fredagen«, fjerde afdeling af *Christelige Taler* (1848): »Naar jeg under Himmels Hvælving staaer omgivet af Skabningens Under, da priser jeg rørt og tilbedende Din Storhed, Du, som let bærer Stjernerne i det Uendelige, og faderligt bekymrer Dig om Spurven.« SKS 10, 311,4-7.

I trykt udgave: Bind 13 side 327 linje 10

◀ **Jacob 1, 17-21 Al god Gave ... at gjøre Eders Sjele salige** : epistlen til 4. søndag efter påske, se *Forordnet Alter-Bog for Danmark*, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381 (forkortet *Forordnet Alter-Bog*), s. 87f., hvorfra citatet formentlig er taget, jf. renskriften (ms. 3.3), hvor SK skriver: »Jacob. / Epistelen paa 4de Søndag efter Paaske / trykkes som i Alterbogen.« Se tekstredigeringen, s. 517. – **Omskiftelse**: brat, gennemgribende forandring. – **Raad**: bestemmelse, beslutning, vilje. – **snar**: (meget) hurtig. – **Skidenhed**: urenhed, smudsighed. – **al Levning**: alt, hvad der er blevet tilbage, enhver rest. – **er mægtigt til**: er i stand til, formår.

I trykt udgave: Bind 13 side 327 linje 18

◀ **M. T.** : min tilhører.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 6

◀ **forelæse** : oplæse.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 6

◀ **Trættende** : udmattende.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 8

◀ **Alt er Forkrænkelighed** : spiller på Præd 1,2: »Det er idel Forfængelighed, sagde Prædikeren, idel Forfængelighed, det er altsammen Forfængelighed« (GT-1740). 'Forfængelighed' er her brugt i betydningen tomhed.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 8

◀ **den menneskelige Ustadighed** : Udtrykket »menneskelig Ustadighed« forekommer i den anden tale »Forventningen af en evig Salighed« i *Tre opbyggelige Taler* (1844), i SKS 5, 258,30. Se også Jak 1,6-8: »den, som tvivler, er ligesom en Havs-Bølge, der røres og drives af Veiret. Ikke tænke det Menneske, at han skal faae Noget af Herren: en tvesindet Mand er han, ustadig i alle sine Veie« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 15

◀ **Apostelens**: If. den oldkirkelige tradition er forfatteren af Jakobsbrevet en af Jesu tolv apostle, og endnu på SKs tid var det en udbredt opfattelse, at denne apostel var Jakob den Yngre el. Jakob den Mindre (se Mark 15,40), Alfæus' søn (se Matt 10,3), jf. fx *M. Gottfried Büchner's biblische Real- und Verbal-Hand-Concordanz oder Exegetisch-homiletisches Lexicon*, 6. udg., forøget og udg. af H.L. Heubner, Halle 1840 [1740], ktl. 79,

s. 781, § 5, d, i artiklen »Jacob, Jacobus«. If. Hieronymus, en af de rom.-katolske kirkelærere, var denne Jakob imidlertid identisk med Jesu bror Jakob, også kaldt Jakob Herrens bror; denne opfattelse, der medfører, at Jesu bror Jakob også var en af hans apostle, blev endnu på SKs tid livligt diskuteret, jf. G.B. Winer *Biblisches Realwörterbuch zum Handgebrauch für Studierende, Kandidaten, Gymnasiallehrer und Prediger*, 2. udg., bd. 1-2, Leipzig 1833-38 [1820], ktl. 70-71; bd. 1, s. 620-623; W.M.L. de Wette *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die Bibel Alten und Neuen Testaments* bd. 1-2, 4. udg., Berlin 1833-42 [1817-26], ktl. 80; bd. 2, *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die kanonischen Bücher des Neuen Testaments*, § 167, s. 302-306; og Ph. Schaf *Das Verhältniss des Jakobus, Bruders des Herrn, zu Jakobus Alphäi*, Berlin 1842, ktl. U 94.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 18

◀ **spørges** : erfares, høres.

I trykt udgave: Bind 13 side 328 linje 28

◀ **værdigen** : på en værdig måde.

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 5

◀ stod en Anden **hos**: ved siden af.

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 14

◀ **den eenfoldige Vise i Oldtiden** : en af SK ofte anvendt betegnelse for Sokrates, der selv taler om sin enfoldighed, se fx Platons dialog *Symposion* (198a), hvor Sokrates siger: »I min Eenfoldighed troede jeg, man burde fremføre det Sande om enhver Gjenstand, man vilde prise«, jf. *Udvalgte Dialoger af Platon*, overs. af C.J. Heise, bd. 1-6, Kbh. 1830-51, ktl. 1164-1167; bd. 2, 1831, s. 55 (*Platons Skrifter*, udg. af Carsten Høeg og Hans Ræder, bd. 1-10, Kbh. 1992 [1932-41]; bd. 3, s. 119). – Sokrates (o. 470-399 f.Kr.), gr. filosof; udviklede sin tænkning i dialog med sine samtidige; søgte gennem sin majeutiske metode (sin jordemoderkunst) at forløse andre, der i forvejen var svangre med viden, og at hjælpe dem af med deres vrangforestillinger, hvilket altid skete i samtaleform. Han blev anklaget for at antage andre guder end dem, staten anerkendte, og for at fordærve Athens ungdom; en folkefærdstol i Athen kendte ham skyldig, og han blev henrettet med et bæger gift, som han tømte med sindsro. Han har intet skriftligt efterladt sig; hans karakter, samtalekunst og lære er hovedsagelig blevet skildret af tre samtidige forfattere, nemlig af Aristofanes i komedien *Skyerne*, af Xenofon i de fire 'sokratiske' skrifter, herunder mindeskriftet om Sokrates *Memorabilia*, og af Platon i dialogerne.

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 22

◀ **klager over ... at den Anden da kunde blive saa vred, at han ... gjerne vilde bide ham** : sigter til Platons dialog *Theaitetos* (151c), hvor Sokrates siger: »jeg har ofte været ude for, at Mennesker er blevet saa vrede paa mig, at de var lige ved at bide mig, naar jeg vilde skaffe et vrøvlet Tankebarn af Vejen; de forstaar slet ikke, at jeg mener det godt med dem, naar jeg gør det« (*Platons Skrifter* bd. 6, s. 105f.). Jf. *Platonis opera quae extant*, udg. af Fr. Ast, bd. 1-11, Leipzig 1819-32, ktl. 1144-1154; bd. 2, 1820, s. 30f.

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 22

◀ **de 6000 Aar** : Bl.a. med udgangspunkt i forskellige steder i GT har man siden den kristne oldtid ment, at verden var skabt o. 4000 år f.Kr. Dette blev fx hævdet af den irsk-anglikanske ærkebiskop James Ussher, der i *Annales Veteris Testamenti* (1659) nåede frem til, at verden blev skabt 4004 f.Kr. Endnu langt op i det 19. årh. blev disse og lignende beregninger af mange betragtet som autoritative, så de på daværende tidspunkt anslog verdens historiske alder til ca. 6000 år. Se fx den officielle *Almanak eller Huuskalender for det Aar efter Christi Fødsel, 1851*, Kbh., upagineret, s. [3], hvor det oplyses: »Nærværende Aar, som er tredie Aar efter Skudaar, regnes efter Christi Fødsel 1851. / Efter Verdens Skabelse 5818.«

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 27

◀ **hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 13 side 329 linje 32

◀ **det er saa** : det forholder sig således.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 7

◀ **længst** : for længst.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 8

◀ **Veien, den trange** : hentyder til Matt 7,13-14, hvor Jesus siger: »Gaaer ind ad den snevre Port! thi den Port er viid, og den Vei er breed, som fører til Fordærvelsen, og de ere mange, som gaae ind igiennem den; thi den Port er snever, og den Vei er trang, som fører til Livet, og de ere faa, som finde den« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 10

◀ **uden at see sig tilbage** : hentyder til Luk 9,61-62: »Men og [også] en Anden sagde: Herre! jeg vil følge dig; men tilsted mig først, at tage Afskeed fra dem, som ere i mit Huus. Men Jesus sagde til ham: Ingen, som lægger sin Haand paa Ploven, og seer tilbage, er vel skikket til Guds Rige« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 12

◀ **Saa ville vi da tale** : En lignende formulering i forskellige variationer anvendes gang på gang af J.P. Mynster som introduktion af temaet for en prædiken, jf. især *Prædikener paa alle Søn- og Hellig-Dage i Aaret*, 3. opl., bd. 1-2, Kbh. 1837 [1823], ktl. 229-230 og ktl. 2191; fx bd. 1, s. 59: »vi ville [vil] denne Gang tale med hverandre / om det store Gode, at være en Christen«; s. 132: »men denne Gang ville vi med hinanden ret betragte / den christelige Taalmodighed«; s. 207: »i det jeg denne Gang taler / om vor Daabs Pagt«; bd. 2, s. 95: »vi maae paamine om, / at ogsaa Gienvordigheder kunne [kan] vorde Fristelser«; s. 340: »Lader os derfor nu overveie, / hvorledes vi skulle [skal] fortsætte de hellige Mænds Værk, som have bevirket vor Kirkes Forbedring«; s. 382: »naar vi tale om / Døden som en Søvn.« SK anvender en lignende introduktion af temaet for en række af sine taler i *Christelige Taler* (1848), i SKS 10, 109, 118, 126, 137, 146, 154, 159, 178, 200, 214, 223, 231, 242 og 266; i *Lilien paa Marken og Fuglen under Himlen. Tre gudelige Taler* (1849), i SKS 11, 16, 29 og 40; i »Ypperstepræsten« - »Tolderen« - »Synderinden«, *tre Taler ved Altergangen om Fredagen* (1849), i SKS 11, 252 og 264; i *En opbyggelig Tale* (1850), i SKS 12, 264; og i *To Taler ved Altergangen om Fredagen* (1851), i SKS 12, 287 og 296. - **ville** vi: vil.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 17

◀ **Almægtig skabte han denne synlige Verden** : se fx den første artikel i Den apostolske Trosbekendelse: »Jeg troer paa Gud Fader, Himmels og Jordens almægtige Skaber«, her citeret efter »Catechismus« i *Forordnet Alter-Bog* (327,17), s. 289.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 19

◀ **gjorde sig usynlig** : Om Gud som usynlig, se fx Rom 1,20; Kol 1,15; og 1 Tim 1,17.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 20

◀ **iførte sig den synlige Verden som en Klædning** : sml. Sl 104,2: »Han [Gud] ifører sig Lys som et Klædebon; han udbreder Himmelen som et Gardin« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 20

◀ **han forandrer den som man omskifter en Klædning - selv uforandret** : hentyder til Hebr 1,10-12: »Og: du, Herre, grundfæstede Jorden af Begyndelsen, og Himlene ere dine Hænders Gierninger. De skulle [skal] forgaae, men du bliver ved; de skulle tilhobe ældes, som et Klædebon; ja, som et Klæde skal du sammenrulle dem, og de skulle omskiftes [forandres]; men du, du er den Samme, og dine Aar skulle ikke aflade [ophøre]« (NT-1819). Se også Sl 102,26-28.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 21

◀ **den sandselige Verden** : den verden, der kan opfattes med sanserne.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 22

◀ **er han overalt tilstede i ethvert Øieblik (...) allestedsnærværende, overalt tilstede** : sml. kap. 1, III »Hvad Skriften lærer om Guds Væsen og Egenskaber«, § 6, i *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler* (af N.E. Balle og C.B. Bastholm, gerne omtalt som *Balles Lærebog*), Kbh. 1824 [1791], ktl. 183, s. 14: »Gud er allestedsnærværende, og virker med sin Kraft i alle Ting allevegne. Han er ingensteds borte fra sine Skabninger.«

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 22

◀ **naar en Spurv dør** : 327,10.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 28

◀ **naar Menneske-Slægtens Frelser fødes** : se beretningen i Luk 2,1-20 om Jesu fødsel; se også Gal 4,4-5.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 28

◀ **alt Virkeligt som Mulighed** : hentyder formentlig til Matt 19,26, hvor Jesus siger: »for Gud ere alle Ting muelige« (NT-1819). Se også Luk 1,37.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 29

◀ **sin almægtige Haand** : Om Gud som almægtig, sml. kap. 1, III »Hvad Skriften lærer om Guds Væsen og Egenskaber«, § 3, i *Balles Lærebog* (330,22), s. 13: »Gud er *almægtig*, og kan gjøre alt, hvad han vil, uden Møie. Men han gjør ikkun [alene] det, som er viist og godt, fordi han ikke vil andet, end det allene.«

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 29

◀ **menneskelig Høihed og end Ringhed, han forandrer Alt** : allusion til Luk 1,52: »Han [Gud] haver nedstødt de Mægtige af Thronerne og ophøiet de Ringe« (NT-1819). – **end**: endog, selv.

I trykt udgave: Bind 13 side 330 linje 31

◀ **Frygt og Bæven** : allusion til Fil 2,12, hvor Paulus skriver til filipperne: »Derfor, mine Elskelige, ligesom I altid have været lydige, saaledes, ikke alene som ved min Nærværelse, men nu meget mere i min Fraværelse, arbejder paa Eders egen Saliggjørelse med Frygt og Bæven« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 12

◀ **ret** alvorligt: virkelig.

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 17

◀ **lever (...) hen** : henlever, tilbringer livet.

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 20

◀ **hvert dit Ønske** : ethvert af dine ønsker.

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 28

◀ **ueens** med: uenig.

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 30

◀ **70 Aar er da ingen Evighed** : allusion til den traditionelle opfattelse, at et menneskes alm. levetid er 70 år, en opfattelse, der går tilbage til Sl 90,10: »Vore leveaar kan være halvfjerds, eller firs, hvis kræfterne slår til.«

I trykt udgave: Bind 13 side 331 linje 34

◀ **Slægt** : generation.

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 10

◀ **for hvem 1000 Aar ere som en Dag** : hentyder til 2 Pet 3,8: »Dette ene må I ikke glemme, mine kære, at for Herren er én dag som tusind år, og tusind år som én dag.« Se også Sl 90,4.

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 15

◀ **er det (...) saa** : forholder det sig således.

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 22

◀ **hvis der var en Retfærdig** : allusion til beretningen i 1 Mos 18,16-33 om den lange samtale mellem Gud og Abraham, hvor Gud fortæller ham, at han agter at ødelægge Sodoma og Gomorra, og hvor Abraham i flere omgange går i forbøn for Sodoma og beder Gud skåne den, hvis der er 50 retfærdige i byen, derpå hvis der er 45 retfærdige, så hvis der er 40, så 30 osv., indtil han til sidst beder Gud skåne byen, hvis der blot er ti retfærdige; dette lover Gud. Efter denne samtale gik Gud, og Abraham vendte hjem. Gud ødelagde Sodoma og Gomorra, fordi synden var meget stor i de to byer, jf. 1 Mos 19,23-25.

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 23

◀ **en Verden, der, som Skriften siger, ligger i det Onde** : sigter til 1 Joh 5,19: »Vi vide, at vi ere af Gud, og den ganske Verden ligger i det Onde« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 24

◀ **tales om, at Gud ikke lader sig spotte** : hentyder til Gal 6,7, hvor Paulus skriver: »Farer ikke vild; Gud lader sig ikke spotte; thi hvad et Menneske saaer, dette skal han og [også] høste« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 32

◀ **Tider, hvor hans Straffedomme tilintetgjørende gik over Slægten** : hentyder formentlig til beretningen i 1 Mos 6 om den store vandflod, også kaldt syndfloden, som Gud besluttede at sende, da han så menneskenes store ondskab, for at udslette alle levende væsner på jorden.

I trykt udgave: Bind 13 side 332 linje 33

◀ **saa** maatte: således.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 1

◀ **et Evighedens Regnskab** : Forestillingen om, at Gud gør regnskabet op, og at mennesker skal stå til regnskab for ham på dommens dag, findes flere steder i NT, fx i Matt 12,36 (se følgende kommentar); Rom 9,28; 1 Pet 4,5. Jf. også Jesu beskrivelse af verdensdommen i Matt 25,31-46.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 13

◀ **ikke eet eneste af de utilbørlige Ord, der bleve talte** : hentyder til Matt 12,36, hvor Jesus siger: »at Menneskene skulle [skal] gjøre Regnskab paa Dommens Dag for hvert utilbørligt Ord, som de have talet« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 14

◀ **Daarligheden** : tåbeligheden.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 17

◀ **idetmindste een Gang været vildfarende** : sigter til det enkelte menneskes syndefald el. 'første synd'.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 22

◀ **hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 26

◀ **et dobbeltløbet Skydevaaben** : sigter formentlig til et dobbeltløbet jagtgevær, der kan være indrettet på to forskellige måder, dels med to glatte løb til hagl, dels med ét glat løb til hagl og ét riflet løb til kugler.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 30

◀ **greb det forbudne Lystelige** : allusion til syndefaldsberetningen i 1 Mos 3. Efter at slangen havde fristet kvinden til at spise af træet til kundskab om godt og ondt, som Gud havde forbudt mennesket at spise af, fortælles det, v. 6: »Og Qvinden saae, at Træet var godt at æde [spise] af, og at det var heel lysteligt at see til, og et ønskeligt Træe til at faae Forstand af, saa tog hun af dets Frugt, og aad; og hun gav sin Mand ogsaa med sig, og han aad« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 31

◀ **forskyldte** : gjorde sig skyldig i.

I trykt udgave: Bind 13 side 333 linje 31

◀ **drister den** : har den mod el. dristighed til, tør den, vover den.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 5

◀ **slutter (...)** af : dels: bringer (det hele) til ophør, dels: kommer som det sidste.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 8

◀ **gjøre Regnskabet op** : 333,13 og 333,14.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 10

◀ **viste 70 Aar** : 331,34.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 12

◀ **trodser paa** : påberåber sig, hævder, insisterer på.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 23

◀ han seer **end**: selv.

I trykt udgave: Bind 13 side 334 linje 26

◀ **daarlige** : tåbelige.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 14

◀ **gik (...) hen** : hengik, forløb, gik.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 18

◀ **længst** : for længst.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 19

◀ **Besyderligere** : bemærkelsesværdigere.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 20

◀ havde (...) **givet fra sig**: lagt bag sig.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 21

◀ **Fast** : næsten, omtrent.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 29

◀ **tænke (...) ved** : tænker på el. over.

I trykt udgave: Bind 13 side 335 linje 34

◀ **tilforladelig** : (ubetinget) pålidelig, til at stole på.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 7

◀ **en Alvidende** : Om Gud som alvidende, sml. kap. 1, III »Hvad Skriften lærer om Guds Væsen og Egenskaber«, § 4, i *Balles Lærebog* (330,22), s. 13f.: »Gud er *alvidende*, og kiender [ved] paa eengang, hvadsomhelst der er skeet, eller nu skeer, eller skal skee i al Efertiden. Vore hemmeligste Tanker ere ikke skiulte for ham.«

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 9

◀ **omskiftende Skygge** : spiller på udtrykket »Skygge af Omskiftelse« i Jak 1,17 (327,18).

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 14

◀ **omskifter** : forandrer.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 14

◀ **ere vi, som det hedder, Skygger** : formentlig allusion til Job 8,9: »vore Dage ere en Skygge paa Jorden« og 14,2: »han [mennesket] flyer som en Skygge, og bestaaer ikke«; til Sl 102,12: »Mine dage ere som en Skygge, der helder, og jeg tørres som en Urt«, jf. Sl 109,23; og til Sl 144,4: »Et Menneske er lig Forfængeligheden [tomheden], hans Dage ere som en Skygge, der farer forbi« (GT-1740). Se endvidere 1 Krøn 29,15; Præd 6,12; Visd 2,5 og 5,9.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 15

◀ **ile hen** : farer af sted.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 16

◀ **hedder, vi Mennesker skulle gjøre Regnskab** : 333,13 og 333,14. – **skulle**: skal.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 19

◀ **Vidtløftigheder** : store anstalter, besværligheder, kvaler.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 21

◀ **indtil at fortvivle** : der grænser el. fører til, ender i el. fremkalder fortvivlelse.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 30

◀ **det er (...) saa** : det forholder sig således.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 32

◀ **trættet** : udmattet.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 32

◀ **Omvexling** : vekslende tilskikkelse, omskiftelse, forandring.

I trykt udgave: Bind 13 side 336 linje 33

◀ **ret** dybt: virkelig, for alvor.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 7

◀ **hvo** : hvem.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 12

◀ **betrygget** : gjort trygt, sikret.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 15

◀ **uden** Du selv: undtagen.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 16

◀ **Alt forresten** : hvad alt det øvrige angår.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 21

◀ **ville** vi: vil.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 29

◀ **Ordet: Forandring behager** : Fyndord el. sentens, der kendes i forskellige variationer, og som kan føres tilbage til den gr. litteratur. Se fx den gr. digter Euripides' tragedie *Orestes*, v. 234, som Aristoteles henviser til i 7. bog, kap. 14, af *Den Nikomachæiske Etik* (1154 b28-29): »Daß nach dem Dichter, im Menschen nichts süßer ist, als die Veränderung: das kommt von einer Unvollkommenheit desselben.« *Die Ethik des Aristoteles*, overs. og kommenteret af C. Garve, bd. 1-2, Breslau 1798-1801, ktl. 1082-1083; bd. 2, s. 423; Garve opdeler 7. bog således, at det, der traditionelt tælles som kap. 14, i hans oversættelse er kap. 15. Denne passage oversætter SK i journaloptegnelsen NB27:32, fra okt. 1852, i SKS 25, 148,15-16: »At efter Digterens Ord Intet er Msket [mennesket] behageligere end Forandring, det kommer af hans Ufuldkommenhed.« Udtrykket er især blevet udbredt gennem den lat. oversættelse af Æsops fabler, hvor det i v. 10 i prologen til 2. bog forekommer i formen 'varietas delectat' ('afveksling, forandring fryder'), se *Phaedri Augusti Liberti Fabularum Aesopiarum Libri quinque*, udg. af J.C. Lindberg, Kbh. 1823, s. 19. Jf. også ordsproget »'Forandring fornøjer' (...), sagde Fanden, han tog Glasbuxer paa« el. »'Forandring fryder,' sagde Fanden, han bed i en Snebold«, optegnet som nr. 2259 i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 238.

I trykt udgave: Bind 13 side 337 linje 33

◀ Naar **saa er**: det forholder sig således.

I trykt udgave: Bind 13 side 338 linje 1

◀ **denne Time** : På SKs tid varede en prædiken ofte en times tid, jf. § 15 i »Forslag til et: Kirke-Ritual for

Danmark«, s. 11, i J.P. Mynsters *Udkast til en Alterbog og et Kirke-Ritual for Danmark*, Kbh. 1839, hvor det fastsættes: »Prædikenen bør ikke vare længere end i det Høieste en Time, men ingenlunde kortere end en halv Time.«

I trykt udgave: Bind 13 side 338 linje 4

◀ **forskylder Du** : er du årsag til.

I trykt udgave: Bind 13 side 338 linje 8

◀ til Din **Lov**: berømmelse, ros, lovprisning.

I trykt udgave: Bind 13 side 338 linje 29

◀ **prisede** : berømmede, lovpriste.

I trykt udgave: Bind 13 side 338 linje 30

◀ **Du, der er som en Kilde, der selv søger (...) den Forvildede** : formentlig allusion til Jesu lignelse i Matt 18,12-13 om det vildfarne får: »Om et Menneske havde hundrede Faar, og eet af dem foer vild, forlader han ikke de ni og halvfemsindstyve, og gaaer paa Biergene, og leder efter det, som var faret vild? Og hænder det sig, at han finder det, sandelig siger jeg Eder, at han glæder sig mere over det, end over de ni og halvfemsindstyve, som ikke fore vild« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 13 side 339 linje 7